Як проходили тему "Гризуни", наш учитель зоології Геннадій Олексійович приніс на урок опудала ондатри й пацюка, а бобра пообіцяв показати "в природі". Влітку вчитель на курси підвищення кваліфікації їздив (і навіщо вони йому, якщо він і так усе знає!), а на початку жовтня ми нагадали Геннадію Олексійовичу про його обіцянку.

— Пам'ятаю,— усміхнувся вчитель.— Можу вас порадувати: підемо до бобрів у суботу після уроків.

Нарешті ця довгождана субота прийшла, Одразу ж після уроків ми подалися разом із Геннадієм Олексійовичем, як він каже, в природу. Йшли в напрямку лісу.

"Чому він нас туди веде? — подумав я.— Адже бобри в річках водяться, будують свої греблі, нещодавно їх по телевізору показували..."

Однак у лісі ми довго не затрималися. Геннадій Олексійович зайшов до хати лісника й невдовзі вийшов у супроводі господаря Олександра Андрійовича.

— Покажу вам бобрів! — сказав лісник.— А ви допоможете мені терну нарвати. Гаразд?

Ми, звичайно, погодилися.

Стояла гарна погода. По-літньому припікало сонце, та листя вже пожовкло, під ногами шаруділа пошерхла трава. Вийшли на луки.

— Бачите оті зарості? — показав лісник рукою на кущі.— То тернівник, а за ним — річечка. У ній і живуть бобри.

Ягід на кущах видимо-невидимо. Тільки на одних вони соковиті, а на інших, особливо на тих, що скраю ростуть, в'ялі і зморщені, немовби спечені.

— Літо жарке було,— пояснив лісник.

Збирати ягоди вирішили після того, як побачимо бобрів. Крізь колючі тернові кущі пробралися ми нарешті до річечки — неширокої, спокійної, місцями поросло лепехою і осокою.

— Ось тут і живуть бобри! — Геннадій Олексійович поклав на землю корзину для терну.

— Де ж їхні хатки? — сказали ми в один голос.

— Наші бобри хаток не будують, вони в норах живуть,— пояснив лісник.— Лігво своє влаштовують над рівнем води, з нього роблять кілька ходів у воду. Цікаво, що і на берег з води вони також не виходять просто так, а через спеціальний лаз.

Ми підійшли ближче до річки, і Геннадій Олексійович показав нам баюру, діаметром метра півтора-два, затягнуту ряскою та баговинням.

— Не гупайте, діти, лаз може провалитися,— попередив нас лісник,— а він, як здогадуєтеся, заповнений водою. Я раз шурхнув — по руки загруз!

Ми обережно відійшли від баюри.

— Коли ж бобри вилізуть на берег? — не терпілося нам.

— Хто їх знає! — махнув рукою лісник.— Однак, як причаїтися, можна й дочекатися. Вони он у тій зарості осики, що над річкою, ходять, дерева пиляють, кору собі на зиму заготовляють. Будемо чекати?

Теж мені! Скільки пройти, щоб тільки оту баюру побачити? Ми сховалися в кущах і стали спостерігати. Години дві чекали безуспішно. Та ось Олександр Андрійович показав рукою на річку. Та хоч як дивилися ми — нічого не помітили.

— Он там, біля корчів, що посередині річки, бобрина мордочка з води випірнула,— прошепотів лісник.

Дістали біноклі. Добре, що Геннадій Олексійович про них подбав. І тоді побачили — бобер обережно оглядав навколишню місцевість. Хитрющий!

Та ось, встановивши, напевно, що йому нічого не загрожує, звір виринув на поверхню води, розпластав своє майже метрове тіло. Поплив. А тоді пірнув і раптом виліз... із баюри.

Ну й страхіття! Вся його така красива на малюнках коричнева шуба була вщерть всіяна реп'яхами, чередою, ще якимись чіплянками, як у давно не чесаної вівці.

— І навіщо бобру такий здоровенний хвіст? — здивувався я.

— Ти що ж, забув, як я на уроці про це розповідав? — вдавано обурився Геннадій Олексійович.— Найперше — це його кермо, а ще він допомагає боброві регулювати температуру тіла. У хвості багато кровоносних судин. Коли жарко, вони розширюються, і тоді теплу легше вийти з організму. Коли холодно, судини звужуються і не випускають із тіла тепло. Збагнув?

Бобер іще раз оглянувся довкола, вдарив об землю масивним хвостом, і раптом з баюри виринуло іще одне створіння. Трохи менше розміром. "Либонь, бобриха",— подумав я. Лісник цю здогадку підтвердив.

Бобри почвалали до заростей осоки.

— Чого ж вони не попливли? — здивувалися ми.

— Не знаю. Вони завжди туди сушею добираються! — сказав Олександр Андрійович.

А бобри вже возилися біля одного з дерев. Невдовзі воно впало, а ще через деякий час більший бобер приплив із невеликим цурупалком. Одпиляв-таки. Притягла такий же цурупалок і бобриха.

"Що ж далі з ними робитимуть?" — зацікавились ми.

А бобри потопили один цурпалок, а тоді й другий.

— Як же вони там тримаються, чом не випливають? — не розумів я.

— Бобри оті цурупалки закопують товщим кінцем у мул, до зими добрячий частокіл на дні зроблять! — пояснив лісник.— Лід вкриє річку, а бобрам не страшно — корм, як кажуть, під рукою.

Ще раз по корм бобри сходити не встигли. Річкою плив невеличкий моторний човен, а в ньому троє мисливців із собакою. Ми з жалем побачили, як звірки пірнули в баюру. А мисливці вже сходили на берег.

— Вітаємо вас, Олександре Андрійовичу! — простяг обидві руки ліснику кремезний сивоголовий чоловік у темно-зеленій штормівці.— А ми

оце на полювання вибрались. Хочемо в цих очеретах мисливського щастя пошукати!

— Вольному воля, Георгію Христофоровичу,— без особливої радості сказав лісник.— А як ваша Герда? — кивнув на коричневого собаку. Той, почувши своє ім'я, зіскочив з човна. Ми ахнули від захоплення, такий він був красивий і стрункий, шерсть лискуча, гладенька, морда видовжена.

— Німецька лягава,— помітив наше зачарування собакою Георгій Христофорович,— породи "куцхаар". Герда — переможець всесоюзних конкурсів, зараз готую її на міжнародний.

Попливли мисливці в очерети. Забахкали постріли, знялися хмарками качки і подалися подалі од небезпечних місць.

— Тепер бобрів нічого чекати,— з досадою промовив лісник.—

Прийдіть пізніше, як сезон полювання на качок закінчиться, тоді продовжимо наші спостереження. Ходімо!

—— А тернові ягоди? Ми ж обіцяли! — загули діти.

Колючий терен не хоче так просто віддавати свої плоди. Я забрався в саму гущавину (над самою землею проліз), нагинав гілки, суціль вкриті соковитими сизими ягодами, і обережно рвав їх. Попробував на смак — до чого кислі! Аж щелепи звело. Коли це щось як зашарудить. Я аж кинувся від несподіванки. Мурашки по спині забігали. Що це? Невже вовк? Вони, чув, стали з'являтися у нашій місцевості. Тихо. Здалося, либонь. Я знову став рвати ягоди й кидати їх до целофанового пакета. Ні, таки щось шерхотить за кущем. Подивлюсь. Дістав складаного ножика, розкрив його і обережно, навшпиньки обійшов кучерявого куща. Що, як справді вовк? Нічого, одразу ж хлопців на допомогу кликну.

Однак за кущем нікого не було. Я обійшов його двічі — нікого. Знову повернувся до гілки з ягодами. Тут знову щось зашелестіло, запирхало! Мить — і я за кущем. Куди дивився раніше? У тому місці, де в куша гілки виходять із землі, напіввисів їжак. Бідолаха, не захотів, мабуть, обійти кущі і поліз навпрошки. Під вагою його тіла гілки розійшлися, а тоді защемили невдаху, немов у пастку. Передніми ногами їжак метляв у повітрі, а задніми безрезультатно шкріб землю. Я кинувся йому на допомогу: скинув із себе штормівку, обгорнув нею їжака, щоб не вколотися, і визволив його з полону. Він одразу ж дременув у кущі. Невдячний, мені ж бо так хотілося показати кумедного звірка однокласникам...

Як зсипали ягоди терну до корзини, під'їхали мисливці. Бахкали вони, виявляється, недаремно, та найбільше качок вполював Георгій Христофорович.

— Чи ж дістав би їх з болота,— кивнув на зв'язку,— якби не Герда. Це її заслуга.

Геннадій Олексійович оглянув мисливську здобич.

— Так, у Георгія Христофоровича самі крижні. Це найбільша наша дика качка. Бачите, яке в неї забарвлення? Буре. У самиць чорнуватий верх голови. Ось сіра качка: вона менша за крижня, а оперення в неї сіро-буре. І чирків настріляли! Чирок-свистунець належить до найменших качок. У нього, гляньте, чорно-бурий верх, низ білуватий. Трохи більший од нього чирок-тріскунець. Оперення має, як бачите, темно-буре, низ білий з бурими плямами.

Один із мисливців приніс із човна дві лиски та бекаса.

— Зверніть увагу: лиска вся чорна, тільки дзьоб та бляшка на лобі білі. Це через них лиска страждає, бо їх видно здалеку і звіру, і

мисливцю. Лиска — птах перелітний, бекас — також. Цього кулика всяк знає завдяки його строкатому оперенню...

— Красиві птахи! — сумно промовила Таня Набока.— Ніяк не збагну, навіщо їх убивати?

— Полювання, дочко,— це давній вид спору,— озвався мисливець, що птахів із човна діставав.— Ми ж не все підряд стріляємо, а лише певний вид пернатих, яких у нас чимало розвелося. А перед тим, навесні, Олександр Андрійович знає, ми виготовляли штучні гніздів'я для качок і розставляли їх у важкодоступних місцях. І не лише про качок дбають мисливці, а й про звірів: збираємо жолуді для підгодівлі диких кабанів, віники березові в'яжемо для лосів, сіно для косуль та оленів заготовляємо. Як правило, відстріл птахів і звірів дозволяється там, де їх багато. Мисливці регулюють чисельність виду, інакше всередині його можуть виникнути хвороби, птахам і звірам загрожуватиме смерть.

— І все ж таки,— не здавалася Таня,— погано, коли людина для своєї втіхи вкорочує життя "братам молодшим".

— Я також тієї думки,— сказав лісник.— І в перспективі, гадаю, спортивне полювання зникне зовсім, йому на зміну прийде фото-чи кінополювання.

— А як же тоді з регулюванням чисельності видів? — єхидно промовив Георгій Христофорович.— Чи знову вовків розводити будемо?

— Навіщо про вовків балакать? Хоч і вони були б не зайві, якби до кошар з вівцями не лазили. Звірів і птахів тоді, Георгію Христофоровичу, професійні мисливці відстрілюватимуть. Одне — робота, без якої суспільство не може обійтися, інше — коли вбивають живу істоту просто так — для задоволення.

Пішли між дорослими розмови. Діти ближче до Герди підсіли. Вона втомилася, либонь, на полюванні. Важко дихала, висолопивши довгого и широкого язика, а тоді задрімала. Однак відпочивала недовго й почала никати то в тернівник, то в очерет, а то й просто по полю бігати.

Мисливці зварили у відрі чай, запросили нас до багаття, ми дістали свої бутерброди й стали вечеряти.

— А бобер, друзі, знову на берег вийшов,— тихо сказав раптом лісник.

Справді, більший бобер спокійнісінько сидів біля баюри-лазу. Чекав, мабуть, на бобриху, а та забарилася. В чому справа? Невже звір не чує людської розмови? Дивина!

Мисливці й собі стали за бобром стежити. Георгій Христофорович також бінокля дістав із рюкзака.

— Вперше отак близько бобра бачу! — признався схвильовано.

Тут саме Герда прибігла, одразу збагнула, куди хазяїн дивиться.

Нашорошилась, запитливо йому в очі заглядає. І той ледь помітно кивнув. Дозволив, виходить, звіра взяти.

— Не можна! — скочив на ноги Олександр Андрійович.— Хіба не знаєте — полювання на бобрів заборонено.

— Заспокойтесь,— поклав йому руку на плече Георгій Христофорович.— Герда його не з'їсть, а все-таки цікаво, як вона поведеться з незнайомим звіром.

Собака летів кулею. Бобер і підвестить як слід не встиг, а Герда була вже коло нього. На мить зупинилася, вибираючи, мабуть, як взяти здобич. І тут сталося несподіване — бобер змахнув хвостом і вдарив ним собаку по голові. Герда заскавчала і впала на землю.

Георгій Христофорович кинувся до баюри. Як добіг, бобра вже не було. Герда лежала на боці, дивилась на хазяїна заскаленим оком.

Що їй тільки не робили мисливці. І водою одливали, і штучне дихання провадили. Невдовзі вона стала на ноги, а тоді знову лягла. Георгій Христофорович мало не заплакав. Поклав Герду на човна, рвонув шнур, мотор завівся.

— А ми як? — здивувалися мисливці.

— Сідайте, та швидше! Ви ж бачите, Герду треба негайно показати ветлікарю. Так боюсь її втратити, адже бобер міг їй пам'ять відбити. Таке буває, я знаю... Плакали тоді міжнародні конкурси!..

Мисливці похапцем ускочили в човна, заревів мотор, забурилася хвиля.

— Качок своїх забули, Герогію Христофоровичу! — вигукнув лісник і побіг з ними берегом навздогін. Та господар човна тільки рукою махнув: не до того, мовляв.

...А мені смішно стало.

— Негарно, друже, з чужої біди веселитися! — промовив Геннадій Олексійович,— жаль собаку.

— А я ж не з того сміюся. Просто ви забули, коли нам розповідали про функцію бобриного хвоста, сказати, що він може бути ще й зброєю!

І тоді всі засміялися, навіть наш серйозний учитель і суворий лісник.